

Research Article

Vol. 31, No. 26, Fall-Winter 2024, p. 40-55

The challenges of Crowdsourcing as one of the ways to realize participatory democracy in Iran's administrative law system

M.J. Hosseini ^{1*}, M. Hemmati ²

1. Phd student in public law, Tehran university (Aras campus)

2. Assistant Professor of public law, university of Judicial and administrative services

(*- Corresponding Author Email: m.j.hosseini@ut.ac.ir)

Received: 25 September 2024

Revised: 25 November 2024

Accepted: 30 November 2024

Available Online: 1 December 2024

How to cite this article:Hosseini, M.J., Hemmati, M. (2024). The challenges of Crowdsourcing as one of the ways to realize participatory democracy in Iran's administrative law system. *Encyclopedia of Economic Law Journal*, 31.(26): 40-55.

(In Persian with English abstract).

<https://doi.org/10.22067/economlaw.2024.89327.1391>

1- INTRODUCTION

Although people's participation in the management of public affairs has existed in various forms throughout the world for the past few centuries, in the last decade, another type of democracy has been implemented in many academic circles, which is participatory democracy. In participatory democracy, there is a great emphasis on citizen activism, transforming citizens from voters into active activists. In this type of democracy, the people do not simply elect the rulers, but rather directly supervise their performance and, alongside them, manage the public affairs of society in all three branches. Participatory democracy is a new type of democracy that allows citizens to play an active role in public decision-making. It is the opposite of representative democracy and allows citizens to participate directly in the political and social affairs of society on an ongoing basis. Participatory democracy seeks to improve relations between rulers and citizens through intermediary institutions such as civil society or non-governmental organizations. Participatory democracy is a type of direct democracy because citizens have the right to participate in public decision-making, and voters implement the public decisions. In this system of governance, citizens influence public decisions and determine public priorities and demands, and it includes participation in the implementation of public decisions and monitoring their implementation.

2- PURPOSE

The necessity and importance of research is rooted in the daily intersection of the administration and the people, which causes the daily intersection of the rights and obligations of the two and the duty of the administration to meet the needs of citizens and seek their help in managing public affairs, and crowdsourcing can pave the way for this participation. This article seeks to explain the effectiveness of how people are involved in the administration of public affairs and the impact that this intervention will have on the emergence of participatory democracy. Crowdsourcing is one way to achieve participatory democracy that is also widely used in administrative law. Crowdsourcing can be used in modern administrative law to attract public participation. One of these cases is in the field of policy-making, regulation and legislation; the main part of participation has long been related to the development of community laws, which has its roots in ancient times, and in lands such as Greece and

Rome, people were consulted to make important decisions. In modern societies, due to the principle of the rule of law, there is a need to examine the nature of law and how it is formed. If the will of the people is to be the criterion, then the laws in society must be based on their will, so that the people's wishes can be met. When laws and regulations are unilaterally determined by rulers, the wishes of the people will certainly be less reflected in them. For this purpose, crowdsourcing can be used in lawmaking to formulate regulations.

3- METHODOLOGY

Participatory democracy seeks to increase citizen activism in achieving their goals and is closely related to crowdsourcing. Crowdsourcing is the process of entrusting a project to a large group of citizens. Crowdsourcing is a method of participating in an activity in which a set of small tasks is divided among individuals separately from a large group in such a way that they can be aggregated and put together. Crowdsourcing is participation and collaboration within the framework of collective wisdom. The word crowdsourcing is a combination of the two words population and outsourcing; therefore, crowdsourcing means outsourcing to a mass of people, usually through a public call. Crowdsourcing attempts to harness the creativity, initiative, and ideation of citizens. The goals of crowdsourcing are to capture people's ideas in the administration of public affairs, provide solutions to solve community problems, and make decisions to administer certain matters in a non-hierarchical manner. Citizens voluntarily and consciously cooperate with the government and are consulted. Often, the method of attracting and employing them is through a public call on the Internet and social networks. The main question is what are the challenges of crowdsourcing as one of the methods of realizing participatory democracy in the Iranian administrative system? The main issue is to examine the crowdsourcing process as one of the important components of the emergence of democracy and its impact on the durability and consistency of participatory democracy. The article is organized into four sections under the titles of crowdsourcing and participatory democracy, crowdsourcing and people-centered economic legislation, crowdsourcing in the urban management system, participatory democracy, and participatory economy, and then the Findings and results are presented. This article, using a descriptive-analytical approach, examines library sources, uses a questionnaire tool, and presents successful examples of implementing aspects of participatory democracy in some societies. It points to the role that some elements of this type of democracy play in achieving widespread public participation, and analyzes the most important examples of its impact on the economy and general management of Iranian society.

4- FINDINGS

Many countries have recognized the right to regulation for citizens and have used crowdsourcing. In 2011, crowdsourcing was used on the Internet to revise the Icelandic constitution. Some governments, such as the United States, Australia, Slovakia, Norway, Colombia, Argentina, Spain, Flanders, Norway, Italy, Kosovo, Hungary, and Japan, have set a quota for applicants and have committed to accepting citizens' ideas in the field of urban regulations. In Iran, steps have been taken in the field of crowd sourcing laws and regulations. In the Law on Continuous Improvement of the Business Environment, executive agencies are required to inquire about the opinions of economic organizations when drafting or amending regulations. The regulation on the necessity of registering and informing regulations in the database of laws and regulations related to the business environment emphasizes that executive agencies are required to inform the public and economic activists about the draft regulations on their websites one week before issuance so that there is the necessary opportunity to express the opinions of the public or economic activists and organizations. The guidelines for drafting regulations related to the business environment also consider the need for a prior public survey on business laws. The Islamic Consultative Assembly conducted a public consultation on the comprehensive plan for urban management and control of foreign goods imports, and the Ministry of Interior conducted a public consultation on the draft law on national divisions. Secretariat of the Expediency Discernment Council launched a crowdfunding campaign in 2019 to formulate general

cyberspace policies. This year, the State Administration and Employment Organization published two drafts to gather public opinion. The “Direct Participation of Citizens in Legislative Affairs” plan, under the internal regulations of the parliament for direct participation of citizens in legislative affairs, states that whenever five hundred thousand people eligible to participate in the elections to the Islamic Consultative Assembly sign a request to pass a law on a specific issue, the parliament must review it. The administration can also invite people to many daily activities and, by announcing public calls on the Internet, request ideas for its functional and organizational shortcomings. Regarding the design of public urban spaces such as squares, gardens and parks, public cultural and artistic centers, environmental protection and plant and animal species, determining the amount of payment, the method of receipt, the occupations and professions subject to taxation, and the method of spending taxes, it left it to the people. The more the administration moves towards interacting with citizens and the private sector and gives them freedom of action, the less interference it will have in the management of the economic affairs of society.

Article 44 of the Constitution of the Islamic Republic of Iran emphasizes the possibility of people's participation in the economy, and the general policies of the administrative system and the general policies of Article 44 of the Constitution place great emphasis on people's participation in the economy.

In this document, the government is required to transfer any activity that is not covered by Article 44 of the Constitution to the private and cooperative sectors by the end of the Fourth Development Plan. Transferring these activities to non-governmental sectors will not only allow citizens to participate in the administration of public affairs, but will also boost the economy, diversify economic activities, and multiply wealth and inject it into smaller businesses and economic institutions. The general policies of national production, support for Iranian labor and capital have also provided for the possibility of people's participation and entrusting matters to them, and special attention has been paid to low-income groups in society to provide conditions for the activities of various economic sectors, especially non-governmental sectors, and thereby achieve economic development. The Law on Removing Barriers to Competitive Production and Improving the Country's Financial System has provided progressive measures to facilitate the business of the private sector and cooperatives and to involve small production sectors and knowledge-based companies, and various tax discounts and facilitating the issuance of licenses for carrying out certain matters by the private sectors have been considered. Currently, due to administrative centralization, the administration interferes in many economic affairs, which reduces the activity of the private sector and cooperatives. In the Iranian administrative system, the administration has not yet provided suitable conditions for privatization. This is while the modern management of public affairs requires privatization, outsourcing, and entrusting the administration of public affairs to the private sector in order to both reduce government ownership and provide opportunities for economic activity for individuals. Privatization in the field of economy requires economic decentralization; as much as possible, economic enterprise affairs should be entrusted to the private sector, cooperatives, and non-governmental centers, and government enterprise should be reduced. One of the solutions to attract public participation in economic affairs from the administration is outsourcing. Delegating some of the non-essential duties of the administration to citizens leads to public participation in the administration of public affairs. This reduces government interference and government monopoly. Today, many progressive administrative systems have prioritized allowing citizens to participate in economic activities and freedom of economic activities.

5- CONCLUSION

Participatory democracy is a new type of democracy that places great emphasis on the public participation of citizens in all public areas of society's governance and considers elections as a means of selecting leaders as one of the forms of participation. In this type of democracy, citizens, alongside managers and rulers, are decision-makers and activists in the administration of public affairs in

society, and they participate in the administration of public affairs through surveys, online comments, elections, referendums, crowdsourcing, proposing laws, approving public budgets, proposing policy, etc. This broad participation is reflected in all aspects of life, from culture, politics, and economics to public administration. Participatory democracy seeks to increase citizen activism in order to fulfill their desires, and is often a way of attracting and employing them through public appeals on the Internet and social networks. Today, in democratic societies, people's participation in the legislative sphere is considered a symbol of the people's right to sovereignty in social spheres. In Iranian administrative law, this capacity and scope for citizens to participate in the management of public affairs and participation in the economy has not been used much, and the public has not been given a suitable opportunity, and the general public, especially the young generation without capital and support, have not benefited from this economic participation. There are several reasons for this, including the conflict of interests between managers and the people (who, out of concern about cutting the rent chain, consider the people their competitors) and the flaws in the process and cycle of economic crowdsourcing of real privatization. This means that if we consider crowdsourcing to include the regulation, implementation, and supervision of crowdsourcing, in the Iranian administrative law system, despite the provision of crowdsourcing and economic participation in the field of fundamental rights, the conflict of interest has caused that, firstly, the opinions of the people and experts are not used in decision-making regarding the areas of privatization and the method of transfer (defects in the decision-making and regulation cycle), secondly, in the implementation, a competitive approach and the selection of the best scientific and feasible plans for crowdsourcing are not accepted (defects in the implementation cycle of crowdsourcing), and finally, impartial and scientific supervision is not carried out by the supervisory authorities (defects in the supervision cycle). To overcome the current situation and develop public participation, it is necessary to provide a legal basis for public participation by changing current laws, and to create the basis for creating participatory democracy by expanding privatization and allowing citizens to engage in free economic activity and reducing obstacles to commercial and economic activity. In the Iranian administrative law system, crowdsourcing can be used to both lead to collective wisdom and pave the way for greater citizen participation in the administration of administrative affairs and a move toward administrative democracy, so that the scope of the government's economic activities can also be reduced. The administration can invite people to participate in many of its activities and to improve and update its affairs, and by announcing public calls on the Internet, it can request ideas for its functional and organizational deficiencies, so that it can improve its performance through these new ideas.

Keywords: Participatory democracy, administrative law, participatory economy, right to participation, crowdsourcing.

مقاله پژوهشی

دوره ۳۱، شماره ۲۶، پاییز و زمستان ۱۴۰۳، ص. ۵۵-۴۰

چالش‌های جمع‌سپاری به عنوان یکی از شیوه‌های تحقق دموکراسی مشارکتی در نظام حقوق اداری ایران

محمدجواد حسینی^۱، مجتبی همتی^۲

دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۴ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۱۰

چکیده

دموکراسی مشارکتی گونه‌ای جدید از دموکراسی است که تأکید فراوان بر مشارکت عمومی شهروندان در تمامی عرصه‌های عمومی اداره جامعه دارد و انتخابات را وسیله‌ای برای انتخاب زمامداران به‌عنوان یکی از اشکال مشارکت می‌داند. در این گونه از دموکراسی شهروندان در کنار مدیران و حکومت‌گران، تصمیم‌گیرنده و کنشگر اداره امور عمومی هستند و از رهگذر نظرسنجی، اظهارنظر اینترنتی، انتخابات، رفراندوم، جمع‌سپاری، پیشنهاد قانون، تصویب بودجه عمومی، پیشنهاد خط‌مشی‌گذاری و... در اداره امور عمومی مشارکت می‌نمایند. این مشارکت گسترده در تمامی جلوه‌های زندگی نمود پیدا می‌کند و از فرهنگ، سیاست، اقتصاد تا مدیریت عمومی را شامل می‌شود. در این نوشتار به شیوه توصیفی تحلیلی و با جمع‌آوری اطلاعات از طریق کتابخانه‌ای، به اثرات جمع‌سپاری در امور اقتصادی جهت تحقق و استمرار دموکراسی مشارکتی در نظام حقوق اداری جمهوری اسلامی ایران و چالش‌ها و راهکارهای آن پرداخته شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد اگرچه در سال‌های اخیر گام‌های مثبت و مؤثری برای مشارکت عمومی شهروندان از منظر حقوق اساسی در نظر گرفته شده اما از منظر حقوق اداری به دلیل تضاد منافع مدیران با مردم و نقص در چرخه و فرایند جمع‌سپاری، تا تحقق دموکراسی مشارکتی در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، فاصله‌ای طولانی پیش‌روی جامعه ایرانی است.

کلیدواژه‌ها: دموکراسی مشارکتی، حقوق اداری، اقتصاد مشارکتی، حق بر مشارکت، جمع‌سپاری.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه تهران (پردیس ارس) تهران، ایران.

(نویسنده مسئول: Email: m.j.hosseini@ut.ac.ir)

^۲ استادیار حقوق عمومی، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران، ایران.

مقدمه

هرچند مشارکت مردم در اداره امور عمومی جامعه و حاکم بودن بر سرنوشت اجتماعی خویش در چند سده اخیر در سراسر گیتی به گونه‌های گوناگون وجود داشته است اما در دهه اخیر در بسیاری از محافل علمی و دانشگاهی و در بسیاری از جوامع پیشرفته سیاسی گونه دیگری از دموکراسی پیاده‌سازی و اجرا گردیده و آن دموکراسی مشارکتی است و «در کنار مردم‌سالاری مستقیم و شورایی، صاحب‌نظران از مردم‌سالاری مشارکتی به عنوان روشی جدید و کارآمد برای تثبیت نظام‌های حقوق اساسی و دموکراتیک صحبت می‌کنند. اهمیت گرایش به سمت این روش، بحران موجود در حکومت‌های مردم‌سالار است که با چالش روزافزون بی‌تفاوتی توده‌های مردمی نسبت به حکمرانی و فاصله گرفتن شهروندان نسبت به موضوعات گوناگون حکومتی و مدیریتی جامعه همراه شده و مشارکت مردمی را به حداقل ممکن رسانده است.» (جلالی، گرجی‌ازندریانی، ۱۳۹۸: ۴۳۳) در دموکراسی مشارکتی تأکید فراوانی بر کنشگری شهروندان می‌شود و ایشان از رأی‌دهنده به کنشگر فعال تبدیل می‌شوند. مشارکت عمومی فرایندی است که مقرر می‌نماید اشخاص فرصت تأثیرگذاری بر تصمیمات و خط‌مشی‌گذاری‌های عمومی را دارند. (Breakfast, Mekoa, Maphazi, 2015: 36)

در این گونه از دموکراسی مردم صرفاً دست به انتخاب زمام‌داران نمی‌زنند بلکه علاوه بر انتخاب ایشان بر عملکردشان نظارت مستقیم داشته و در کنار و به وسیله آنها به اداره امور عمومی جامعه در هر سه سطح قوه مقننه، مجریه و قضاییه و در سه فرایند قانون‌گذاری، اجرای قوانین و مقررات و نظارت بر چگونگی اجرای قوانین می‌پردازند. دموکراسی مشارکتی گونه جدیدی از دموکراسی است که اجازه می‌دهد شهروندان نقش فعالی در تصمیم‌گیری‌های عمومی داشته باشند، بنابراین این گونه از دموکراسی نقطه مقابل دموکراسی نماینده‌محور است و به شهروندان امکان موقعیت مشارکت مستقیم در امور سیاسی و اجتماعی جامعه خویش را به صورت مستمر می‌دهد. (Gilia, 2013: 255)

دموکراسی مشارکتی درصدد آن است که روابط میان حاکمان و شهروندان را به واسطه نهادهای واسطه همانند نهادهای مدنی و یا سازمان‌های مردم‌نهاد به وسیله در اختیار گذاردن

اطلاعات و برقراری ارتباطات بهبود بخشد. (Gilia, 2013: 255)

دموکراسی مشارکتی گونه‌ای از دموکراسی مستقیم است چراکه شهروندان حق مشارکت در تصمیم‌گیری‌های عمومی را دارند، انتخاب‌کنندگان (شهروندان) به اجرای تصمیمات عمومی اتخاذ شده می‌پردازند. در این سیستم از حکمرانی شهروندان اثرگذار بر تصمیمات عمومی و تعیین‌کننده اولویت‌ها و خواسته‌های عمومی هستند که توسط خودشان مطرح می‌شود. (Aragonès, Sánchez-Pagés, 2008: 2)

البته باید در نظر داشت که مشارکت عمومی مفهومی وسیع‌تر از صرف مشارکت تصمیم‌گیری‌های عمومی است و از این مفهوم فراتر رفته و مشارکت در اجرای تصمیمات عمومی و نظارت بر اجرای آنها را نیز دربر می‌گیرد. (Breakfast, Mekoa, Maphazi, 2015: 38)

این نوشتار به شیوه توصیفی تحلیلی و با بررسی منابع کتابخانه‌ای و بیان نمونه‌های موفق پیاده‌سازی جلوه‌هایی از دموکراسی مشارکتی در برخی از جوامع به نقشی که برخی از عناصر این گونه از دموکراسی در تحقق مشارکت گسترده مردم دارد، اشاره نموده و مهم‌ترین مصادیق تأثیرگذاری آن در اقتصاد و مدیریت عمومی جامعه ایرانی را مورد واکاوی قرار داده است.

ضرورت و اهمیت تحقیق ریشه در تلاقی روزمره اداره و مردم در قالب اداره‌کنندگان و اداره‌شوندگان دارد که سبب ملتقی هرروزه حق و تکلیف این دو و وظیفه اداره در تأمین نیازهای شهروندان و همبازی گرفتن و انبازی آنها در اداره امور عمومی است و جمع‌سپاری می‌تواند زمینه‌ساز این مشارکت باشد. این مقاله در پی تبیین اثرگذاری نحوه دخالت دادن مردم در اداره امور عمومی و اثری که این مداخله بر پیدایی دموکراسی مشارکتی خواهد گذاشت، می‌باشد و پرسش اصلی این است که چالش‌های جمع‌سپاری به عنوان یکی از شیوه‌های تحقق دموکراسی مشارکتی در نظام حقوق اداری ایران چیست؟ مسأله اصلی بررسی فرایند جمع‌سپاری به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم پیدایی دموکراسی و اثرگذاری آن در دوام و قوام دموکراسی مشارکتی است. نوشتار در چهار بخش تحت عناوین جمع‌سپاری و دموکراسی مشارکتی، جمع‌سپاری و قانون‌گذاری اقتصادی مردم محور، جمع‌سپاری در نظام مدیریت شهری، دموکراسی مشارکتی و اقتصاد مشارکتی سامان یافته و سپس برآمد کار و نتایج حاصله بیان شده است.

۱- جمع‌سپاری و دموکراسی مشارکتی

دموکراسی مشارکتی در پی افزایش کنشگری شهروندان در راستای تحقق خواسته‌های ایشان است و ارتباط وثیقی با جمع‌سپاری^۱ دارد که مفهوم آن عبارت است از سپردن انجام یک پروژه به جمع کثیری از شهروندان چراکه امکان مشارکت مردم را فراهم و زمینه‌ساز مداخله آنها در امور عمومی می‌گردد و «مشارکت سهیم و شریک شدن افراد جامعه و پذیرش مسئولیت در فعالیت‌ها و وجوه گوناگون زندگی اجتماعی به منظور دستیابی به اهداف مشخص است.» (جاوید، فتاحی‌زفرقندی، ۱۳۹۲: ۷۱) واژه جمع‌سپاری «برای اولین بار در ژوئن سال ۲۰۰۶ توسط جف‌هاو^۲ نویسنده آمریکایی مجله وایرد با همکاری مارک رابینسون^۳ در مقاله‌ای تحت عنوان طلوع جمع‌سپاری^۴ معرفی شد.» (ابوترابی‌زارچی، ابراهیمی، ۱۴۰۰: ۵) جمع‌سپاری «به معنای روشی از مشارکت در انجام فعالیتی است که طی آن، مجموعه‌ای از وظایف کوچک میان تک‌تک افراد به طور جداگانه از یک جمع بزرگ به گونه‌ای تقسیم می‌شود که قابل جمع و کنار هم قرار گرفتن هستند.» (بهادری‌چهرمی، علیپور، ۱۴۰۱: ۲۷) جمع‌سپاری «مشارکت و همکاری در چارچوب خرد جمعی است. واژه جمع‌سپاری، ترکیبی از دو کلمه جمعیت و برون‌سپاری است؛ بنابراین جمع‌سپاری به معنای برون‌سپاری به انبوه مردم است که معمولاً از طریق فراخوان عمومی صورت می‌گیرد.» (زابلی‌زاده، ۱۳۹۵: ۱۴۹)

در جمع‌سپاری تلاش می‌شود تا علاوه بر شریک نمودن مردم در اداره امور عمومی و سپردن ابتکار انجام برخی از امور به مردم از خلاقیت، ابتکار و همچنین ایده‌پردازی شهروندان استفاده شود. البته باید در نظر داشت که «نظرخواهی و کسب دانش از عموم، امری نیست که به آسانی صورت پذیرد، مگر آنکه بستری برای سپردن مسئله به جمع مردم و مطالبه‌گری از آنها برای رسیدن به پاسخ‌های بیشتر و بیشتر فراهم آید.» (صلواتیان و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰۷) جذب ایده‌های مردم در اداره امور عمومی و ارائه راهکار برای حل و فصل مشکلات و

معضلات جامعه و یا تصمیم‌گیری برای اداره برخی از امور پیش‌رو و استفاده از خرد جمعی و حل مسأله خارج از روش‌های مرسوم سازمانی و بروکراتیک در مجموعه‌ای غیرسلسله‌مراتبی از اهداف مهم جمع‌سپاری است که در آن شهروندان به صورت داوطلبانه و آگاهانه اقدام به همکاری با دولت می‌نمایند و مورد مشورت، مشاوره و مداخله واقع می‌گردند و غالباً طریقه جذب و به کارگیری آنها از طریق فراخوان عمومی به‌ویژه در بستر اینترنت و شبکه‌های اجتماعی است. امروزه پذیرفته شده که «فرایندهای مشارکت مشورتی شهروندی اگر به درستی درک و اجرا شوند می‌توانند به‌طور مؤثری به حل مشکلات پیچیده اجتماعی، سیاسی و اقتصادی عصر ما کمک کند.» (ذوالفقارزاده، شهنواری، ۱۳۹۸: ۱۸۶)

۲- جمع‌سپاری و قانون‌گذاری اقتصادی مردم

محور

جمع‌سپاری یکی از راه‌های رسیدن به دموکراسی مشارکتی است که اتفاقاً در حقوق اداری نیز کاربرد زیادی دارد و می‌توان در حقوق اداری نوین برای جذب مشارکت مردم از جمع‌سپاری استفاده نمود. یکی از این موارد در حوزه خط‌مشی‌گذاری، مقررات‌گذاری و قانون‌گذاری است؛ چراکه وقتی سخن از مشارکت مردم در اداره امور عمومی می‌شود این مشارکت تنها در انتخابات و انتخاب زمامداران یا برخی از امور اجرایی کشور نیست و «امروزه در جوامع مبتنی بر دموکراسی، مشارکت مردم در عرصه قانون‌گذاری نمادی از حق حاکمیت مردم در عرصه‌های اجتماعی محسوب می‌شود.» (جاوید، فتاحی‌زفرقندی، ۱۳۹۲: ۸۱) بخش عمده مشارکت از دیرباز به تدوین قوانین و مقررات جامعه مربوط می‌شد که این امر ریشه در ایام باستان دارد و در سرزمین‌هایی مانند یونان و روم برای اتخاذ تصمیمات مهم و کلان جامعه از رهگذر قوانین و مقررات به مشورت با مردم و نظرخواهی از ایشان می‌پرداختند. در جوامع مدرن امروزی به دلیل وجود و وجوب اصل حاکمیت قانون و مبنا قرار گرفتن آن برای تمامی کنش‌ها و واکنش‌های حکومت‌گران نیاز به تدقیق در ماهیت قانون و چگونگی تشکیل و تدوین آن است چون اگر بنا باشد اراده مردم اساس و ملاک کار قرار گیرد باید قوانین و مقررات موجود در جامعه نیز برآمده از خواست و نیاز آنها

¹ Crowdsourcing

² Jeff Howe

³ Mark Robinson

⁴ The Rise of Crowdsourcing

قالب‌های مذکور به نظر مردم، ایده‌ها و افکار آنها مراجعه نمود.

در ایران در زمینه جمع‌سپاری حوزه قوانین و مقررات گام‌هایی برداشته شده است، در قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار^۱ در ماده ۳ دستگاه‌های اجرایی مکلف شده‌اند به هنگام تدوین یا اصلاح مقررات، بخشنامه‌ها و رویه‌های اجرایی نظر تشکلهای اقتصادی ذیربط را استعلام و مورد توجه قرار دهند، همچنین در ماده ۳ آییننامه لزوم ثبت و اطلاع‌رسانی مقررات در پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات مرتبط با محیط کسب و کار^۲ تأکید شده که «دستگاه‌های اجرایی مکلفند پیشنویس مقررات خود را مطابق دستورالعمل ماده ۲ این آییننامه یک هفته قبل از صدور در تارنمای خود به اطلاع عموم و فعالان اقتصادی برسانند تا فرصت لازم برای اعلام نظرات عموم یا فعالان اقتصادی و تشکلهای وجود داشته باشد.» ماده ۳ دستورالعمل نحوه تدوین پیشنویس مقررات مرتبط با محیط کسب و کار^۳ نیز ضرورت نظرسنجی پیشینی از عموم درخصوص قوانین و مقررات حوزه کسب و کار را مدنظر داشته و دولت و دستگاه‌های اجرایی را مکلف به اخذ نظر کتبی تشکلهای اقتصادی و ذینفعان در زمان تدوین، اصلاح مقررات و رویه‌های اجرایی نموده و در صورت اقتضاء دعوت از ایشان و شرکت در جلسات مربوطه را مطرح نموده است.^۴

در سال‌های اخیر مجلس شورای اسلامی در طرح جامع مدیریت شهری و کنترل واردات کالای خارجی و وزارت کشور در پیش‌نویس قانون تقسیمات کشوری به صورت محدود اقدام به جمع‌سپاری نمودند، البته این اقدام آنها

باشد تا از این طریق خواسته‌های مردم اجابت گردد. درغیراین صورت زمانی که قوانین و مقررات به صورت یکطرفه از جانب حکام تعیین گردد مسلماً خواسته‌های مردم نمود کمتری در آنها پیدا خواهد کرد و سختی در اجرای این قوانین به وجود خواهد آمد و «این امر موجب متروک شدن قانون و مقاومت عموم در مقابل اجرای آن می‌شود.» (حسینی صدرآبادی، محمدپور، ۱۴۰۲: ۹۲) برای همین منظور در حوزه قانون‌گذاری و همچنین مقررات به‌ویژه در حوزه‌هایی که ارتباط مستقیم با شهروندان و حقوق آنها دارد می‌توان از شیوه جمع‌سپاری برای تدوین مقررات استفاده نمود.

امروزه بسیاری از کشورها حق بر مقررات‌گذاری را برای شهروندان خویش به رسمیت شناخته‌اند و در بعضی از آنها به‌تازگی از شیوه جمع‌سپاری استفاده شده است، برای نمونه در سال ۲۰۱۱ برای بازنگری و دوباره‌نویسی قانون اساسی ایسلند از روش جمع‌سپاری استفاده شد و با استفاده از بستر اینترنت زمینه مشارکت مردم فراهم گردید. همچنین برخی از دولت‌ها در آمریکا (ریچموند و سن آنتونیو)، استرالیا (کانبرا)، اسلوواکی، نروژ، کلمبیا، آرژانتین (بوینس آیرس)، اسپانیا (مادرید)، فلاند (هلسینگی)، نروژ، ایتالیا، کوزوو، مجارستان و ژاپن (حبیب‌نژاد، عامری، ۱۳۹۸: ۷-۱۰) هرکدام به شیوه‌ای خاص و با تعیین حدنصابی برای درخواست‌کنندگان خود را ملزم به قبول پیشنهادات و ایده‌های شهروندان در حوزه مقررات شهری نموده‌اند.

نمونه برجسته و مهم‌تر جمع‌سپاری که می‌تواند در حقوق اداری کاربردهای فراوانی داشته باشد در حوزه مقررات‌گذاری است چون «موضوع مشارکت عمومی در روند مقررات‌گذاری ریشه در مفهوم حق تعیین سرنوشت دارد.» (حبیب‌نژاد، عامری، ۱۳۹۸: ۴) تصویب قانون برعهده قوه مقننه است اما اجرای آن برعهده قوه مجریه می‌باشد و این قوه برای اجرای قوانین اقدام به تهیه مقررات اداری از جمله آیین‌نامه، بخشنامه، تصویب‌نامه و ... می‌نماید. باتوجه به اینکه اجرای قوانین و مقررات ارتباط مستقیمی با حقوق و تکالیف شهروندان دارد، می‌توان این امر را جمع‌سپاری و پس از آگاهی‌بخشی‌های لازم به شهروندان درخصوص تصویب قانون جدید، برای تصویب مقررات اجرایی آن در

^۱ مصوب ۱۳۹۰/۱۱/۱۶

^۲ مصوب هیأت وزیران مورخ ۱۴۰۲/۰۲/۱۷ موضوع تصویب‌نامه شماره

۱۷۹۷۶/ت/۱۳۴۵ ه مورخ ۱۴۰۲/۰۲/۰۹

^۳ بخشنامه شماره ۱۳۵۴۴ مورخ ۱۴۰۳/۰۲/۰۱ معاونت حقوقی

رییس‌جمهور

^۴ ماده ۳: دولت و دستگاه‌های اجرایی مکلف‌اند در مراحل تدوین یا اصلاح مقررات و رویه‌های اجرایی نظر کتبی اتاق‌ها و آن دسته از تشکلهای اقتصادی ذیربطی که عضو اتاق‌ها نیستند و در صورت لزوم ذینفعان، مراکز علمی معتبر ازجمله دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی، بنیاد ملی نخبگان و همچنین نهادهای قانونی مردم‌نهاد تخصصی و صنفی را اخذ و مورد توجه قرار دهند و در صورت اقتضاء از آنها برای شرکت در جلسه دعوت کنند. پس از تدوین پیشنویس مقرر، دستگاه اجرایی مکلف است حداقل یک هفته قبل از صدور مقرر پیشنویس اخیر را علاوه بر تارنمای خود، در پایگاه اطلاع‌رسانی منتشر نماید تا زمینه جمع‌سپاری در تدوین مقررات فراهم گردد.

قوه مقننه» که در ذیل آیین‌نامه داخلی مجلس در نظر گرفته شده اما هنوز به سرانجام نرسیده، جهت مشارکت مستقیم شهروندان در امور تقنینی راهکارهایی ارائه شده است و هر زمان که پانصد هزار نفر از واجدین شرکت در انتخابات مجلس شورای اسلامی درخواستی برای تصویب قانون در یک موضوع خاص را امضاء نمایند هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی مکلف است تا طرحی در آن زمینه تهیه و در اختیار نمایندگان جهت بررسی قرار دهد. هرچند این طرح تاکنون تصویب نگشته و مراحل تبدیل شدن به قانون را طی نکرده و چندسالی مسکوت مانده اما در صورتی که به تصویب برسد می‌تواند زمینه‌ساز مشارکت تقنینی شهروندان ایرانی باشد.

۳- جمع‌سپاری در نظام مدیریت شهری

در نظام حقوق اداری ایران بسیاری از مقررات حوزه شهری همانند مصوبات شوراهای اسلامی شهر و یا بخشنامه‌ها و مصوبات شهرداری‌ها به طور ملموس و روزمره با زندگی شهری مردم در ارتباط است که می‌توان ابتکار تقنین بسیاری از آنها را به مردم محل سپرد. چراکه «حق تعیین سرنوشت می‌تواند ابعاد مختلفی را به همراه داشته باشد از جمله در ساحت محلی و در نقشی که شهروندان می‌توانند در مقررات‌گذاری‌های محلی شهری برعهده داشته باشند» (حبیب‌نژاد، عامری، ۱۳۹۸: ۳) این‌گونه جمع‌سپاری مورد تأکید ماده ۹ مصوبه شورای عالی اداری^۷ نیز بوده و دستگاه‌های اجرایی مکلف به ارائه اطلاعات راجع به اقدامات و تصمیمات خود به عموم مردم در راستای مشارکت ایشان در تصمیم‌گیری آگاهانه می‌باشند.^۸

برای نمونه در حوزه فضای سبز شهری و ایجاد بوستان‌های عمومی در حال حاضر شهرداری مناطق مختلف اقدام به ایجاد و نگهداری این‌گونه فضاها می‌نمایند اما نه در ایجاد آنها و نه در طراحی، ساخت و فضانمایی از مردم منطقه به‌ویژه اهالی محل هیچ‌گونه نظرسنجی نمی‌کنند. این درحالی است که این‌گونه فضاها برای تفریح و گذران

بیشتر جنبه نظرسنجی داشت تا جمع‌سپاری ولی اقدامات این چنینی می‌تواند زمینه‌ساز مشارکت مردم در حوزه قانون‌گذاری باشد. امری که در «سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری»^۱ مورد تأکید قرار گرفته و مراجع ذیصلاح مکلف شده‌اند تا به هنگام قانون‌گذاری و قانون‌نویسی به آن توجه ویژه‌ای داشته و برای «جلب مشارکت حداکثری مردم، ذینفعان و نهادهای قانونی مردم‌نهاد تخصصی و صنفی در فرایند قانون‌گذاری»^۲ اقدامات لازم را مبذول نمایند. جلب مشارکت مردم علاوه بر همه‌پرسی تقنینی مقرر در قانون اساسی^۳، از طریق جمع‌سپاری نیز امکان پذیر است و در مرحله قبل از تصویب (دریافت پیشنهادات و ایده‌ها) و پس از تصویب قانون (موافقت یا مخالفت با قانون جدید) می‌توان نظر مردم را سنجید و از طرح و نظرات و ایده‌های آنها بهره برد. علاوه بر موارد مذکور دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام^۴ در سال ۱۳۹۹ اقدام به جمع‌سپاری نمود و در راستای تدوین سیاست‌های کلی فضای مجازی مهلتی^۵ برای مشارکت مردم و ارائه نظرات و پیشنهادات خود در حوزه‌های مرتبط با فضای مجازی ایجاد نمود و از همه شهروندان خواست تا ایده و نظرات خود را در محورهای چهارده‌گانه اعلامی در راستای تعیین سیاست‌های کلی فضای مجازی ارائه دهند و برای تشویق هرچه بیشتر مردم به مشارکت برای دادن طرح و ایده، جایزه نیز تعیین نمود. در سال جاری سازمان اداری و استخدامی کشور دو پیشنویس^۶ را برای جمع‌آوری دیدگاه عموم مردم منتشر نموده تا پس از جمع‌آوری نظرات گوناگون اقدام به نهایی‌سازی آنها نماید که این امر نیز در راستای اخذ نظر شهروندان و پذیرش ایده‌های آنها است.

به‌تازگی ابتکارات تقنینی در زمینه مشارکت مستقیم مردم در اداره امور ملی و محلی در حال انجام است که در صورت تصویب و اجرایی شدن می‌تواند تا حدود بسیاری رهگشا باشد. در طرح «مشارکت مستقیم شهروندان در امور

^۱ مصوب ۱۳۹۸/۰۷/۰۶

^۲ بند نهم سیاست‌های کلی نظام قانون‌گذاری.

^۳ اصل پنجاه‌ونهم قانون اساسی

^۴ مرکز مطالعات و بررسی‌های راهبردی

^۵ از تاریخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۲ تا ۱۴۰۰/۰۳/۰۱

^۶ مستندسازی و ثبت تجربیات مدیران حرفه‌ای کشور و آیین‌نامه ساماندهی نیروهای شرکتی و خرید خدمات حجمی.

^۷ مصوبه شورای عالی اداری درخصوص منشور حقوق شهروندی به شماره ۱۱۲۷۱۲۸ مورخ ۱۳۹۵/۱۲/۲۸

^۸ دستگاه‌های اجرایی مکلفند اطلاعات راجع به نحوه استفاده مردم از خدمات و فرایندهای اداری، نحوه مشارکت در آنها و نحوه اعتراض به تصمیمات و اقدامات خود را در اختیار عموم قرار دهند به نحوی که امکان تصمیم‌گیری آگاهانه را برای آنها فراهم کنند.

روزمره خود در راستای ارائه خدمات عمومی و در جهت بهتر و به‌روز شدن امور از مردم دعوت به عمل آورد و با اعلام فراخوان‌های عمومی در بستر اینترنت برای کمبودهای عملکردی و سازمانی خود درخواست ایده و یا یاری نماید تا از طریق این ایده‌های نوین عملکرد بهتری را رغم بزند. برای نمونه در حوزه مدیریت شهری می‌توان از جمع‌سپاری استفاده نمود و درخصوص طراحی فضاهای عمومی شهری از شهروندان ساکن محل نظرسنجی و ایده جمع‌آوری کرد و بعد از آن به طراحی میدانی، بوستان‌ها و پارک‌ها، مراکز عمومی فرهنگی هنری و... پرداخت. در حوزه حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی نیز می‌توان جمع‌سپاری نمود و محافظت از گونه‌های گیاهی و جانوری محیط‌های خاص را به مردم داوطلب همان محل سپرد و از ایشان خواست تا در راستای حفاظت هرچه بیشتر از محیط‌زیست پیرامونی اقدام و با اداره همکاری نمایند و اداره از رهگذر مشارکت ایشان به حفاظت از محیط‌زیست بپردازد. در حوزه پرداخت انواع عوارض شهری و مالیات‌هایی که افراد باید در طول سال پرداخت نمایند می‌توان به جمع‌سپاری رجوع نمود و تعیین میزان پرداخت، نحوه دریافت، مشاغل و حرف مشمول مالیات و... را به جمعی از مردم سپرد تا آن را تعیین و مشخص نمایند. از این مهمتر نحوه خرج کردن این مالیات‌ها و عوارض را نیز می‌توان به مردم سپرد تا چگونگی آن را اولویت‌بندی نمایند. علاوه‌بر موارد فوق، برخی از صاحب‌نظران پا را فراتر گذاشته و معتقدند که می‌توان خط‌مشی‌گذاری عمومی جامعه را نیز جمع‌سپاری نمود و از این رهگذر خط‌مشی‌های کلی نظام اداری، سیاسی، فرهنگی و... را تبیین نمود^۳ چون «اصول دموکراسی مشارکتی مستلزم این است که مردم متأثر از یک پیشنهاد تقنینی مورد مشورت در مورد آن قرار بگیرند و خواهان این باشند که نظراتشان قبل از این که آن سیاست تقنینی وضع گردد مورد بررسی قرار گیرد.» (حبیب‌نژاد، عامری، ۱۳۹۸: ۴)

از زاویه‌ای دیگر؛ امروزه بسیاری از مجوزهای کسب و کار و فعالیت‌های عمرانی، اقتصادی و فرهنگی و... توسط اداره اعطاء می‌شود و اداره در مورد نحوه فعالیت افراد در

اوقات فراغت مردم محل ایجاد می‌شوند و مردم باید در نحوه ایجاد آن دخیل باشند. همین‌گونه است طراحی بسیاری از فضاها و اماکن عمومی در سطح شهر که در ایجاد آنها می‌توان از نظرات مردم و ایده‌های شهروندان بهره گرفت. در بسیاری از موارد عدم توجه به نیازهای شهروندان سبب می‌گردد که شهرداری با صرف هزینه‌های گزاف و گاه‌ها چند میلیاردی پروژه‌ای را طراحی و ایجاد نماید اما به دلیل عدم استقبال عمومی عملاً هیچ‌گونه استفاده‌ای از آن پروژه نشود. برای نمونه در چندین سال گذشته شهرداری تهران در برخی از مناطق جنوب شهر اقدام به احداث پارک و بوستان‌هایی با صرف هزینه‌های بسیار بالا نموده است و مبالغ کلانی برای خرید تجهیزات شهرسازی اختصاص داده است درحالی که آن مناطق از ابتدایی‌ترین و ضروری‌ترین نیازهای عمومی همانند مدرسه و یا مراکز درمانی و بهداشتی محروم است.^۱ اگر شهرداری قبل از احداث بوستان‌های گران قیمت در آن مناطق از طریق نظرسنجی عمومی اقدام به طرح پرسش از مردم و نیازسنجی می‌نمود مسلماً به جای احداث بوستان اقدام به تأسیس مراکز درمانی و بهداشتی که جزء ضروریات زندگی شهری است می‌نمود. در برخی از کشورها نمونه موفق جمع‌سپاری طراحی فضاهای شهری تجربه شده است. برای نمونه در ایالات متحده آمریکا اداره فدرال ترانزیت طراحی بسیاری از ایستگاه‌های اتوبوس در سطح فدرال را به فراخوان عمومی گذاشت و از طریق جمع‌سپاری و کسب ایده‌های مردم اقدام به ساخت ایستگاه‌های اتوبوس نمود.^۲

در نظام حقوق اداری ایران می‌توان از جمع‌سپاری استفاده‌های بسیار زیادی کرد تا هم منتهی به خرد جمعی و هم زمینه‌ساز مشارکت هرچه بیشتر شهروندان در اداره امور محلی و حرکت به سمت دموکراسی اداری باشد و از این طریق از دامنه فعالیت‌های اقتصادی دولت نیز کاسته شود. اداره می‌تواند درخصوص بسیاری از فعالیت‌های جاری و

^۱ برای نمونه بنگرید به احداث پارک و دریاچه مصنوعی در منطقه هرنندی میدان شوش تهران که منطقه‌ای مملوء از معتادین متجاهر می‌باشد و به دلیل کثرت این افراد، خانواده‌ها در آن محدوده تردد بسیار کمی دارند. شایسته بود به جای تأسیس پارک و دریاچه مصنوعی و شهرسازی، برای جمع‌آوری این حجم از معتادین متجاهر گرم‌خانه یا کمپ ترک اعتیاد در محل ایجاد می‌شد.

^۲ Next stop design
(www.fa.wikipedia: Crowdsourcing)

^۳ برای نمونه بنگرید به: ذوالفقارزاده، محمد مهدی، شهسواری، زینب، (۱۳۹۸) جمع‌سپاری خط‌مشی و جلب مشارکت عامه در فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی: درس آموزه‌هایی برای ایران، سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۵، شماره ۲.

عملکرد اداره به عنوان بازوی اجرایی حکومت بر اقتصاد مردم کمتر مورد مذاقه قرار گرفته است، حال آنکه اداره سهم وسیعی در تحولات اقتصادی جامعه بازی می‌کند. هرچه اداره به سمت تعامل با شهروندان و بخش خصوصی برود و آزادی کنشگری به آنها بدهد، به همان میزان از دخالتش در اداره امور اقتصادی جامعه کاسته خواهد شد و برعکس اگر اداره در پی افزایش کارویژه‌ها و صلاحیت‌های خود باشد به همان میزان بر اقتدار خود می‌افزاید و از آزادی بخش خصوصی می‌کاهد. این درحالی است که براساس آموزه‌های قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران دولت اسلامی مکلف به ایجاد شرایطی برای «مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش» و «ایجاد نظام اداری صحیح و حذف تشکیلات غیرضرور» می‌باشد.^۱

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران امکان مشارکت مردم در اقتصاد مورد تأکید قرار گرفته است، برای نمونه در اصل چهل و چهارم قانون اساسی اقتصاد ایران بر سه پایه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی بنیان نهاده شده که در دو بخش خصوصی و تعاونی می‌توان فرصت مشارکت اقتصادی را به شهروندان داد و آزادی فعالیت اقتصادی آنان را در پرتو قوانین و مقررات تضمین نمود. در سال‌های اخیر تأکید بسیاری از مقامات عمومی و همچنین برخی از قوانین و مقررات بر ایجاد فرصت مشارکت مردم در اداره امور عمومی به ویژه اقتصاد بوده است و برخی از اسناد بالادستی نیز به خوبی این مهم را دریافته‌اند. در سیاست‌های کلی نظام اداری^۲ رؤسای سه قوه، نیروهای مسلح و مسئولان نهادهای غیردولتی موظف شده‌اند اصول حاکم در این سند را اجرا نمایند که یکی از آنها (بند نوزدهم) زمینه‌ساز برای جذب و استفاده از ظرفیت‌های مردمی در نظام اداری است که یکی از جلوه‌های این مشارکت، مشارکت در امور اقتصادی می‌باشد. در «سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی»^۳ بر مشارکت مردم در اقتصاد تأکید فراوانی شده و اهمیت این مداخله توسط حاکمیت به خوبی درک شده است. در این

حرفه‌های خاص اظهارنظر می‌نماید. در این رابطه به دلیل اهمیتی که شرایط اعطاء مجوز در عملکرد افراد دارد اداره می‌تواند شرایط و فاکتورهای لازم برای بدست آوردن مجوز یک حرفه یا شغل خاص را از مردم و متخصصان و دارندگان آن حرفه خاص نظرسنجی نماید و یا نحوه شرایط را از آنها طلب کند چون اغلب افرادی که در آن حرفه مشخص فعالیت و کنشگری دارند تخصص ویژه‌ای نیز دارند که شاید آن تخصص به آن حد و اندازه در دسترس اداره نباشد. برای مثال می‌توان از اتحادیه‌ها و سندیکاها و مختلف شرایط و ضوابط اعطاء مجوز را جویا شد و همه سندیکاها و کشور را برای بیان نظرات و پیشنهادات فراخواند. در ایران برای مقررات‌گذاری مستقیم توسط شهروندان از رهگذر جمع‌سپاری و سایر شیوه‌های دموکراتیک راهکارهای قانونی مؤثری ایجاد نشده است و علیرغم تأکید قانون‌گذار در متن قانون اساسی بر مشارکت مردم در اداره امور می‌توان نتیجه گرفت که «مشارکت شهروندان و ذینفع‌ها در فرایند تصمیم‌گیری‌ها اجباری و یک اصل قانونی است و سازمان‌های اداری حق نقض این اصل را ندارند» (رضایی، میرزاده‌کوهشاهی، ۱۳۹۷: ۹) اما درحال حاضر بسترهای لازم برای مشارکت در مقررات‌گذاری مردم در نظر گرفته نشده و «نظام حقوقی ایران همپای نقش مستقیم گمشده شهروندان درخصوص امر قانون‌گذاری، مشارکت شهروندان در مقررات‌گذاری‌های شهری نیز مغفول باقی مانده است» (حبیب‌نژاد، عامری، ۱۳۹۸: ۲۴) و این «مشارکت محدود شهروندان ایرانی در تهیه و تدوین قوانین و سیاست‌ها نتیجتاً باعث می‌شود آگاهی از مفاد قوانین و سیاست‌ها کاهش یافته و منجر به بی‌تفاوتی شهروندان نسبت به این قوانین و اسناد بالادستی شود.» (طحان نظیف و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۸)

۴- دموکراسی مشارکتی و اقتصاد مشارکتی

اقتصاد و مسائل مرتبط با آن ارتباط مستقیمی با اداره و سیاست‌های اداری دولت دارد و نوع رژیم سیاسی حاکم بر جامعه تأثیر فزاینده‌ای در نحوه تعاملات اقتصادی شهروندان، میزان مداخله دولت در اقتصاد، آزادی روابط تجاری و کلیه مسائل مرتبط با اقتصاد جامعه دارد. در نظام حقوقی ایران به‌ویژه در حوزه حقوق اداری به جنبه‌های اقتصادی حقوق اداری کمتر توجه شده و تأثیرگذاری

^۱ بندهای هشتم و دهم اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی

ایران.

^۲ مصوب ۱۳۸۹/۰۲/۰۱.

^۳ مصوب ۱۳۸۴/۰۳/۰۱.

«سیاست‌های کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی»^۲ نیز از دیگر اسناد بالادستی است که امکان مشارکت مردم و سپردن امور به آنها را مقرر نموده است. در بند نهم این سند به افزایش سهم بخش‌های تعاونی و خصوصی در تولید ملی از طریق تقویت انگیزه و عزم ملی و تأکید و تسریع در اجرای کامل سیاست‌های کلی اصل چهل‌وچهارم، رعایت انضباط مالی و بودجه‌ای دولت، رفع تبعیض بین بخش دولتی و بخش‌های خصوصی و تعاونی و همچنین ساماندهی و حمایت از بنگاه‌های کوچک و متوسط در جهت کارآمدسازی آنها اشاره شده که گسترش تعاونی‌ها و افزایش امکان فعالیت بخش خصوصی و تقویت آنها می‌تواند زمینه‌ساز جمع‌سپاری و مشارکتی نمودن امور اقتصادی کشور به محوریّت مردم و شهروندان عادی جامعه باشد. در بند چهاردهم این سند نیز به ارتقاء سرمایه‌های انسانی، طبیعی، اجتماعی و فیزیکی با تأکید بر توسعه نهادهای مردمی برای رشد تولید ملی اشاره است. گسترش سازمان‌های مردم‌نهاد و غیردولتی برای تولید محصولات و ارائه خدمات از جمله مواردی است که مشارکت اقتصادی شهروندان را به همراه دارد و از یک‌تازی دولت در عرصه اقتصاد می‌کاهد. در بند هفدهم این سند نیز به گسترش تنوع ابزارهای سرمایه‌گذاری در بازار سرمایه و تکمیل ساختارهای آن و اعمال سیاست‌های تشویقی برای حضور عموم مردم و سرمایه‌گذاران داخلی و بین‌المللی به ویژه منطقه‌ای در بازار سرمایه اشاره شده است. اعمال سیاست‌های مشوق برای حضور مردم و سرمایه‌گذاری در عرصه فعالیت‌های اقتصادی اگر به درستی اجرا شود و دولت زمینه‌های مورد نیاز آن را فراهم سازد به تحقیق موجب تعالی حضور بخش خصوصی و مردمی در اقتصاد و تنوع بخشی به فعالیت‌های مولد اقتصادی است.

یکی دیگر از اسناد بالادستی که مشارکت مردم در امور اقتصادی را پیش‌بینی و بر آن تأکید نموده «سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی» است. این سند «بنیان‌های خود را بر اقتصاد مردم نهاد استوار نموده و توجه خویش را به اقتصاد مشارکتی معطوف کرده است» (احمدی‌بنی و همکاران، ۱۴۰۱: ۴۸) و در این سند «مقاوم بودن اقتصاد، حمایت از تولید، مردمی کردن اقتصاد، مدیریت مصرف و فعالیت‌های دانش بنیان تأکید شده است.» (احمدی‌بنی و همکاران،

سند باتوجه به اصول چهل‌وسوم و چهل‌وچهارم قانون اساسی به منظور افزایش رقابت‌پذیری در اقتصاد ملی و همچنین افزایش سهم بخش‌های خصوصی و تعاونی در اقتصاد ملی و کاستن از بار مالی و مدیریتی دولت در تصدی فعالیت‌های اقتصادی در راستای جلوگیری از بزرگ‌تر شدن دولت و تصدی‌های او در اقتصاد مقرر گردیده که «دولت حق فعالیت اقتصادی جدید خارج از موارد صدر اصل چهل‌وچهارم را ندارد»^۱ و دولت موظف گردیده تا پایان برنامه چهارم توسعه هرگونه فعالیتی که مشمول صدر اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی نیست را به بخش خصوصی و تعاونی واگذار نماید. نکته جالب‌تر این است که متن این سیاست کلی فرصت بزرگی به وجود آورده تا در اموری که تاکنون امکان مشارکت بخش خصوصی در آنها وجود نداشت فعالیت نمایند و این امر از انحصار دولت جمهوری اسلامی بیرون آمده است که در راستای توسعه بخش خصوصی و تعاونی‌ها و نهادهای عمومی غیردولتی و فعالیت اشخاص، حرکتی رو به تعالی است. برای نمونه در بند دوم قسمت الف این سیاست بیان گردیده که «سرمایه‌گذاری، مالکیت و مدیریت در زمینه‌های مذکور در صدر اصل چهل‌وچهارم قانون اساسی به شرح ذیل توسط بنگاه‌ها و نهادهای عمومی غیردولتی و بخش‌های تعاونی و خصوصی مجاز است» و سپس مصادیق آن را که شامل صنایع بزرگ و مادر و معادن بزرگ (به جز نفت و گاز)، بیمه، راه و راه‌آهن، کلیه امور پست و مخابرات به استثناء شبکه‌های مادر مخابراتی، بخشی از هواپیمایی و کشتیرانی قابل واگذاری به بخش‌های غیردولتی است. در بخش دیگر این سند الزامات و مقدمات واگذاری امور مذکور به بخش خصوصی و تعاونی‌ها بیان شده و توانمندسازی، نظارت و پشتیبانی و استفاده از روش‌های معتبر و سالم واگذاری مورد تأکید قرار گرفته است. به تحقیق واگذاری این امور به بخش‌های غیردولتی علاوه بر امکان مشارکت شهروندان در اداره امور عمومی، سبب رونق اقتصاد، تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی و تکثیر ثروت و تزریق آن به بنگاه‌ها و نهادهای اقتصادی کوچک‌تر می‌شود که درنهایت رونق تولید را به ارمغان خواهد آورد.

^۱ بند ۱ بخش الف سیاست‌های کلی توسعه بخش‌های غیردولتی و جلوگیری از بزرگ شدن بخش دولتی.

^۲ مصوب ۱۳۹۱/۱۱/۲۴.

۱۴۰۱: ۴۹) در این سند راهبردی که جدیدتر از اسناد پیشین است در بند اول مشارکت همه مردم در فعالیت اقتصادی مورد توجه قرار گرفته و توجه ویژه‌ای به بخش‌های کم درآمد و متوسط جامعه گردیده است^۱ تا شرایط فعالیت بخش‌های مختلف اقتصادی به ویژه بخش‌های غیردولتی فراهم آید و از این رهگذر توسعه اقتصادی حاصل گردد.

در کنار موارد مطروحه باید به قانون «رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور»^۲ نیز اشاره نمود که این قانون تمهیدات متری در جهت تسهیل کسب و کار بخش خصوصی و تعاونی‌ها و مشارکت دادن بخش‌های کوچک تولیدی و شرکت‌های دانش بنیان فراهم آورده است. بر مبنای این قانون برای انجام برخی از امور توسط بخش‌های خصوصی انواع تخفیف‌های مالیاتی^۳ و تسهیل صدور مجوزها^۴ در نظر گرفته شده و با تشکیل کمیسیون خاص از روندهای پیشین صدور مجوزهای کسب و کار مقررات‌زدایی گردیده است.

^۱ تأمین شرایط و فعال سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقاء درآمد و نقش طبقات کم درآمد و متوسط.

^۲ مصوب ۱۳۹۴/۰۲/۰۱

^۳ برای نمونه ماده ۱۳۲ این قانون مقرر داشته است: درآمد ابرازی ناشی از فعالیت‌های تولیدی و معدنی اشخاص حقوقی غیردولتی در واحدهای تولیدی یا معدنی که از تاریخ اجرای این ماده از طرف وزارتخانه‌های ذیربط برای آنها پروانه بهره‌برداری صادر یا قرارداد استخراج و فروش منعقد می‌شود و همچنین درآمدهای خدماتی بیمارستان‌ها، هتل‌ها و مراکز اقامتی گردشگری اشخاص یاد شده که از تاریخ مذکور از طرف مراجع قانونی ذیربط برای آنها پروانه بهره‌برداری یا مجوز صادر می‌شود، از تاریخ شروع بهره‌برداری یا استخراج یا فعالیت به مدت پنج سال و در مناطق کمتر توسعه یافته به مدت ده سال با نرخ صفر مشمول مالیات می‌باشد.

^۴ برای نمونه تبصره ۳ ماده ۵۷ مقرر داشته است: کلیه مراجعی که مجوز کسب و کار صادر می‌کنند موظفند نوع، شرایط و فرایند صدور، تمدید و لغو مجوزهایی را که صادر می‌کنند به همراه مبانی قانونی مربوطه ظرف مدت یک ماه پس از ابلاغ این قانون، تهیه و مستقر در وزارت امور اقتصادی و دارایی به هیأت مقررات‌زدایی و تسهیل صدور مجوزهای کسب و کار به صورت الکترونیکی و پس از تأیید نماینده تام‌الاختیار یا بالاترین مقام دستگاه اجرایی ارسال کنند، این هیأت هر ماه حداقل یک بار ... تشکیل می‌شود.

از زاویه‌ای دیگر؛ خصوصی‌سازی امری است که می‌تواند تحقق بخش مشارکت مردم باشد.^۵ «خصوصی‌سازی معانی متفاوتی دارد و از واگذاری دارایی‌های دولت به بخش خصوصی تا کاهش دخالت دولت در تولید را دربر می‌گیرد.» (یخشکی، ۱۴۰۱: ۸۴) خصوصی‌سازی در ایران با برنامه اول توسعه اقتصادی مطرح گردید و سپس در سایر اسناد و متون حقوقی دنباله‌روی شد. با توجه به اصول متعدد قانون اساسی و سایر اسناد بالادستی مذکور مبرهن است که زمینه‌های قانونی لازم برای هرچه بیشتر نمودن فعالیت بخش خصوصی در حوزه اقتصاد وجود دارد و با استناد به قوانین و اسناد موجود می‌توان به گسترش فعالیت بخش‌های خصوصی اقدام نمود. در حال حاضر به دلیل تمرکز اداری و اقتصادی موجود اداره در بسیاری از امور اقتصادی دخالت می‌نماید و بسیاری از سازمان‌ها و وزارتخانه‌های تحت نظر دولت از محل بودجه عمومی فعالیت اقتصادی می‌نمایند. همین امر سبب کمتر شدن فعالیت بخش خصوصی و تعاونی‌ها می‌گردد. در نظام اداری ایران هنوز بسترهای مناسبی از جانب اداره برای خصوصی‌سازی فراهم نگردیده و هنوز اداره به همان شیوه‌های کهن به تمشیت امور می‌پردازد. این درحالی است که مدیریت نوین امور عمومی خصوصی‌سازی، برون‌سپاری و سپردن اداره امور عمومی به بخش‌های خصوصی را می‌طلبد تا هم تصدی‌گری دولت کم شود و هم فرصت فعالیت اقتصادی برای اشخاص حقیقی و حقوقی فراهم آید. سپردن اداره امور عمومی به بخش‌های خصوصی زمینه‌ساز انواع مشارکت مردمی می‌گردد، امری که در دموکراسی مشارکتی تأکید فراوانی بر آن می‌شود و تمام پویه و تلاش تئوری‌های مرتبط با دموکراسی مشارکتی محقق نمودن مشارکت هرچه بیشتر مردم در اداره امور عمومی جامعه است. خصوصی‌سازی در حوزه اقتصاد در

^۵ باید در نظر داشت که صرف خصوصی‌سازی بدون نظارت دولت و عدم توجه به اهلیت خریداران مفید فایده نبوده و زمینه از بین رفتن دارایی‌های عمومی را فراهم می‌نماید. خصوصی‌سازی باید واقعی باشد، برخی از اقدامات دولت نظیر واگذاری شرکت‌های دولتی در قبال بدهی‌های دولت به بخش عمومی غیردولتی و یا صندوق‌های بازنشتگی را نمی‌توان خصوصی‌سازی به معنای واقعی کلمه دانست. برای مطالعه بیشتر در این زمینه بنگرید به مومنی، فرشاد، حاجی نوروزی، شیمای (۱۳۹۶) اقتصاد سیاسی خصوصی‌سازی همراه با فساد، پژوهشنامه اقتصادی، سال ۱۷، شماره ۶۷

زمینه مشارکت هرچه بیشتر شهروندان در امور اقتصادی را فراهم نماید.

یکی از راهکارهای جلب مشارکت مردم در امور اقتصادی از جانب اداره، برون‌سپاری است که یکی از طرق متداول مشارکت در ارائه خدمات عمومی توسط شهروندان از رهگذر سازمان‌های عمومی و دولتی است. سپردن بخشی از وظایف غیرذاتی اداره به شهروندان سبب مشارکت عامه در اداره امور عمومی می‌شود. این امر سبب کم شدن دخالت دولت و کمتر کردن ملی‌سازی می‌گردد و انحصار دولت را کمرنگ می‌نماید. به تجربه و مشاهده ثابت شده که «بسیاری از بنگاه‌های دولتی نه تنها ناکارآمد و غیربهره‌ور هستند بلکه تولیدکننده ضایعات بوده و منابع مالی محدود دولتی را به علت کمبودها و سوبسیدهای مورد نیاز خود به هدر می‌دهند.» (یخشکی، ۱۴۰۱: ۸۵) همین رویه درخصوص بسیاری از شرکت‌های دولتی قابل مشاهده است چراکه علیرغم داشتن بودجه سالانه و فراوانی استقبال از محصولات آنها (تا آنجا که برای فروش محصولات قرعه‌کشی و محدودیت اعمال می‌شود) اما بسیاری از این شرکت‌های دولتی یا مشکلات عدیده مالی دارند و یا با تراز منفی سالانه و سوددهی بسیار کمی همراه هستند. این امر نشان‌دهنده ضعف بخش دولتی است که می‌توان با خصوصی‌سازی و اجازه کنشگری بیشتر به شهروندان و تنوع بخشیدن به امور اقتصادی و استفاده از ظرفیت‌های مردمی و ایده‌ها و نظرات متفاوت آنها تا حدوی کاستی‌های بخش دولتی را سامان بخشید و درنظر داشت که «خصوصی‌سازی از دستاوردهای دموکراسی به شمار می‌آید» (یخشکی، ۱۴۰۱: ۸۷) و با کاهش فعالیت دولت در عرصه اقتصاد و گسترش فعالیت‌های مردمی در این حوزه می‌تواند توان خود را صرف مسائل اجتماعی مهم و امور مرتبط با فرهنگ و اجتماع نماید، درحال حاضر گستردگی فعالیت‌های اقتصادی دولت سبب کمرنگ شدن سایر وظایف و کارویژه‌های آن شده است. واسپاری امور اقتصادی به بخش‌های خصوصی فرصت مناسبی برای سامان دادن سایر امور برعهده دولت را فراهم می‌نماید و درمقابل فرصت مغتنمی در اختیار شرکت‌های خصوصی و واحدهای صنفی و تعاونی‌ها برای کنشگری اقتصادی ایجاد می‌کند. از این‌رو امروزه بسیاری از نظام‌های اداری پیشرو اجازه کنشگری اقتصادی به

وهله اول نیازمند تمرکززدایی اقتصادی است؛ باید تا جایی که ممکن است امور تصدی‌های اقتصادی را به بخش خصوصی و تعاونی‌ها و مراکز غیردولتی سپرد و از تصدی‌گری دولت کاست. در این رابطه اداره از دو منظر نظارت بر فعالیت‌های بخش خصوصی و تعاونی‌ها می‌تواند نقش مهمی ایفا نماید:

اول؛ انجام بسیاری از امور اقتصادی مستلزم گرفتن مجوز پیشینی از دولت و سپس شروع فعالیت در حوزه موردنظر است که اغلب صدور این مجوزها با دشواری همراه و روند اداری پیچیده‌ای دارد به گونه‌ای که این بروکراسی اداری در بسیاری از موارد مانع فعالیت بخش‌های خصوصی و تعاونی‌ها می‌گردد و سخت‌گیری‌های اداره باعث می‌شود که بسیاری از شرکت‌ها و سازمان‌های غیردولتی خصوصی تمایل چندانی به همکاری با ادارات دولتی و یا عهده‌دار شدن امور در حیطه وظایف آنها از طریق برون‌سپاری را نداشته باشند.

دوم؛ در حوزه خصوصی‌سازی فعالیت دیگر اداره نظارت بر بخش‌های خصوصی است که این امر با فراوانی قوانین و مقررات اداری سبب کندی فعالیت اشخاص خصوصی می‌شود و درنهایت سبب می‌گردد که بسیاری از آنها در امور اقتصادی از همکاری با دولت دور شوند. اگر قرار است که اداره در امور اقتصادی زمینه مشارکت مردم را فراهم نمایند باید طرح‌های تشویقی در این راستا درنظر بگیرد و همچنین بازنگری کلی در قوانین و مقررات اداری حوزه اقتصادی به عمل آورد. زمانی که قرار باشد اشخاص خصوصی مشارکت در امور اقتصادی داشته باشند اما به دلیل فراوانی مقررات اداری نتوانند آن چنان که باید فعالیت نمایند، مسلماً این امر سبب بی‌رغبتی عامه مردم به مشارکت در فعالیت‌های اداری اقتصادی می‌گردد.^۱ اداره با ایجاد سازوکارهای شفاف، مشخص و ایجاد چارچوب‌های حقوقی محدود و ثابت برای فعالیت‌های اقتصادی بخش خصوصی و تعاونی می‌تواند

^۱ برای نمونه در حوزه انعقاد قراردادهای اداری بیش از ده قانون و آییننامه مختلف وجود دارد که اشخاص طرف قرارداد با اداره ملزم به رعایت آنها می‌باشند از جمله قانون برگزاری مناقصات، قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت، آییننامه اجرایی بند (ج) ماده ۱۲ قانون برگزاری مناقصات، نصاب معاملات موضوع ماده ۳ قانون برگزاری مناقصات، آییننامه اجرایی بند (ه) قانون برگزاری مناقصات و...

شهروندان و آزادی فعالیت‌های اقتصادی را سرلوحه کار خود قرار داده‌اند.

نتیجه‌گیری

دموکراسی مشارکتی در پی افزایش کنشگری شهروندان در راستای تحقق خواسته‌های ایشان است و ارتباط وثیقی با جمع‌سپاری دارد که مفهوم آن عبارت است از سپردن انجام یک پروژه به جمع‌کثیری از شهروندان چراکه امکان مشارکت مردم را فراهم و زمینه‌ساز مداخله آنها در امور عمومی می‌گردد. در جمع‌سپاری تلاش می‌شود تا علاوه بر شریک نمودن مردم در اداره امور عمومی و سپردن ابتکار انجام برخی از امور به مردم از خلاقیت و ایده‌پردازی سایر شهروندان استفاده شود که اتفاقاً در حقوق اداری نیز کاربرد زیادی دارد و می‌توان در حقوق اداری نوین برای جذب مشارکت مردم از جمع‌سپاری استفاده نمود. یکی از این موارد در حوزه خط‌مشی‌گذاری، مقررات‌گذاری و قانون‌گذاری است و اغلب طبقه جذب و به کارگیری آنها از طریق فراخوان عمومی به ویژه در بستر اینترنت و شبکه‌های اجتماعی است. امروزه در جوامع مبتنی بر دموکراسی، مشارکت مردم در عرصه قانون‌گذاری نمادی از حق حاکمیت مردم در عرصه‌های اجتماعی محسوب می‌شود و بسیاری از کشورها حق بر مقررات‌گذاری را برای شهروندان خویش به رسمیت شناخته‌اند و در بعضی از آنها اخیراً از شیوه جمع‌سپاری استفاده شده است. در سال‌های اخیر مجلس شورای اسلامی در طرح جامع مدیریت شهری و کنترل واردات کالای خارجی و وزارت کشور در پیش‌نویس قانون تقسیمات کشوری به صورت محدود اقدام به جمع‌سپاری نمودند. به تازگی ابتکارات تقنینی در زمینه مشارکت مستقیم مردم در اداره امور ملی و محلی در حال انجام است که در صورت تصویب و اجرایی شدن می‌تواند تا حدود بسیاری رهگشا باشد.

در ایران باوجود موارد محدود اشاره شده در متن و باوجود تأکید اسناد بالادستی کشور به مشارکت دادن شهروندان در اداره امور عمومی و مشارکت در اقتصاد، از این ظرفیت و گنجایی استفاده چندانی نشده و فرصت مناسبی در اختیار عامه قرار نگرفته و عامه مردم به ویژه قشر جوان بدون سرمایه و بدون پشتوانه بهره‌ای از این مشارکت اقتصادی نداشته‌اند. این امر دلائل متعددی دارد که تضاد

منافع مدیران و مردم (که مدیران به خاطر نگرانی از قطع زنجیره رانت، مردم را رقیب خود می‌دانند) و نقص در فرایند و چرخه جمع‌سپاری اقتصادی/خصوصی‌سازی واقعی را باید ازجمله آنها دانست. به این معنا که اگر جمع‌سپاری را شامل حوزه مقررات‌گذاری، اجرا و نظارت بر جمع‌سپاری بدانیم، در نظام حقوق اداری ایران، علیرغم پیش‌بینی جمع‌سپاری و مشارکت اقتصادی (دموکراسی اقتصادی/اقتصاد مشارکتی) در حوزه حقوق اساسی، تضاد منافع سبب گردیده که اولاً در مقام تصمیم‌گیری راجع به حوزه‌های خصوصی‌سازی و نحوه واگذاری از نظرات مردم و متخصصین (اعم از ملی، محلی، صنفی و دانشگاهی) استفاده نشود (نقص در چرخه تصمیم‌گیری و مقررات‌گذاری)، دوماً در مقام اجرا، رویکرد رقابتی و انتخاب بهترین طرح‌های علمی و قابل اجرا جهت جمع‌سپاری پذیرفته نشود (نقص در چرخه اجرای جمع‌سپاری) و در نهایت نظارت بی‌طرفانه و علمی از طرف مراجع نظارتی صورت نگیرد (نقص در چرخه نظارت). برای برون‌رفت از وضعیت موجود و توسعه مشارکت مردم باید با تغییر قوانین و مقررات فعلی زمینه قانونی مشارکت مردم را فراهم نمود و با گسترش خصوصی‌سازی و اجازه فعالیت اقتصادی آزاد به شهروندان و کمتر نمودن موانع فعالیت تجاری و اقتصادی زمینه‌های ایجاد دموکراسی مشارکتی را به ارمغان آورد.

در نظام حقوق اداری ایران می‌توان از جمع‌سپاری استفاده‌های زیادی کرد تا هم منتهی به خرد جمعی و هم زمینه‌ساز مشارکت هرچه بیشتر شهروندان در اداره امور اداری و حرکت به سمت دموکراسی اداری باشد و از این طریق از دامنه فعالیت‌های اقتصادی دولت نیز کاسته شود. اداره می‌تواند درخصوص بسیاری از فعالیت‌های جاری و روزمره خود در راستای ارائه خدمات عمومی و در جهت بهتر و به‌روز شدن امور از مردم دعوت به عمل آورد و با اعلام فراخوان‌های عمومی در بستر اینترنت برای کمبودهای عملکردی و سازمانی خود درخواست ایده و یا یاری نماید تا از طریق این ایده‌های نوین عملکرد بهتری را رغم بزند.

References

- [1] AbuTarabi Zarchi, M. H. & Ebrahimi, S. N. (1400). New Technologies for Online Dispute Resolution: Opportunities and Challenges with a Focus on Online Crowdsourcing, *Legal Studies*, 13(3), 1-32. (in Persian)
- [2] Ahmadibani, R. & Atrian, F., Ghamami, S. M. M. (1401). People-centered principle with emphasis on cooperatives in general policies of resistance economy, *New approaches of jihadi management and Islamic governance*, 8, 48-64. (in Persian)
- [3] Aragonès, E. & Sánchez-Pagés, S. (2008). A theory of participatory democracy based on the real case of Porto Alegre, *European Economic Review*, doi:10.1016/j.euroecorev.2008.09.006, 1-43.
- [4] Breakfast, N. & Mekoa, I. Maphazi, N. (2015). Participatory Democracy in Theory and Practice: A Case Study of Local Government in South Africa, *Africa's Public Service Delivery & Performance Review*, 31-51.
- [5] Bahadri Jahormi, A. & Alipour M. R. (1401). Legal Feasibility of Crowdsourced Revision of Laws and Regulations, *Knowledge of Public Law*, 11 (35), 25-50. (in Persian)
- [6] Jamshidi, A. Patfat, A. (1395). Citizen's rights in the light of new administrative practices, *Bioethics*, 6 (21), 23-50. (in Persian)
- [7] Javaid, M J. & Fatahi Zafarqandi, A. (1392). People's participation strategies in the administration of the Islamic government, *knowledge of Public Law*, 2 (6), 69-88. (in Persian)
- [8] Jalali, A. Gurji Azandriani, A. (1398). Participatory democracy and urban referendums in the Italian legal system, a model for completing the Iranian legal system, *Comparative Law Studies*, 10 (2), 429-448. (in Persian)
- [9] Gilia, C. (2013). the Citizen Instrument and Beneficiary of Local Participatory Democracy Models of Good Practices: The French Experience, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 81, 255-258.
- [10] Hosseini Sadrabadi, I. & Mohammad pour, M. J. (1402). Public participation in drafting and amending the law, *Knowledge of Public Law*, 12 (40), 87-114. (in Persian)
- [11] Hosseini, M. J. & Hosseini Sadrabadi, I. Hemmti, M. (1402). Fundamentals of Participatory Democracy, *Law and Political Studies*, 3 (3), 168-185. (in Persian)
- [12] Habibnejad, S. A. & Ameri, Z. (1398). The role of people's participation in establishing urban regulations; Comparative study of Western and Iranian law, *comparative study of Islamic and Western law*, 6 (3), 1-28. (in Persian)
- [13] Hayek, M. (1400). The relationship between the culture of new participatory democracy and the use of social networks, *media mass communication tools*, 32 (4), 75-98. (in Persian)
- [14] Rahmatullahi, H. & Aghamohammad Aghaei. E. (1392). An introduction to the role of the government in the process of people's participation, *Shiraz University Legal Studies*, 5 (3), 67-107. (in Persian)
- [15] Rezaei, H. Mirzadeh Kohshahi, N. (1397). The Role of Citizens' and Employees' Participation in Optimal Administrative Decisions Administrative Law, 6 (17), 9-30. (in Persian)
- [16] Seyed Javadin, S. R. (1397). Fundamentals of Organization and Management, Tehran, Negah Danesh Publications (in Persian)
- [17] Salvatian, S. & Khajehian, D., Mashriqi, M. (1398). Designing crowdsourcing process of creative ideation for radio drama productions, *Innovation and Creativity in Humanities*, 9 (3), 189-230. (in Persian)
- [18] Tahan Nazif, H. & Hakemi, M. A, Rasti, A. (1400). Crowd Law Development of Participation in Rule Making, *Bi-quarterly Scientific Journal Letter of Culture and communications*, 6 (1), 25-56. (in Persian)
- [19] Yakhashki, H. (1401). Modern Public Administration: Privatization and its Challenges, *Finance Law Knowledge*, 6 (19), 80-98. (in Persian)
- [20] Zabrizadeh, A. (1395). social media facilities and capacities for public monitoring of Rahor police performance, *Rahvar research studies*, 5 (18), 141-168. (in Persian)
- [21] Zulfizarzadeh, M. M. & Shahsawari, Z. (1398). Public policy outsourcing and attracting public participation in the public policy making process: Lessons for Iran, *Public Policy*, 5 (2), 185-205. (in Persian)